

ker nemščina ni deželni jezik na Primorskem), eden za vse laške učne zavode, torej srednje in ljudske šole, in slednjič eden za slovenske in hrvaške ljudske in srednje šole po Primorskem. Zaradi zastarelega deželnega šolskega zakona na Goriškem ima sicer tudi vedno ravnatelj enega goriških srednješolskih zavodov kakor član deželnega šolskega sveta naslov „fingirajoč deželni šolski nadzornik“, a to je brez pomena za razvoj šolstva, ker ta „deželni šolski nadzornik“ nima referata na namestništvu ter je v resnici nadzornik v pravem pomenu besede ljudskih šol enega okraja. Torej so na vsem Primorskem faktično le trije deželni šolski nadzorniki, ki imajo obenem važen referat v VII. oddelku c. kr. namestništva. Da so ti gospodje z delom preobloženi, to ve vsak učitelj ali profesor, ki je imel kdaj kaj opraviti s temi gospodi.

In res so deželnega šolskega nadzornika za laške šole že nekoliko razbremenili s tem, da so mu pridodali v pomoč izkušenega pedagoga izmed meščanskih učiteljev. Pokojni dež. šolski nadzornik dr. Perschinka se je pa takoj po imenovanju v lanskem decembru protivil prevzeti tudi referat za nemške ljudske in meščanske šole poleg onega za nemške srednje šole in vse kaže, da bo zaradi tega za nemške in meščanske šole imenovan poseben nadzornik. Le glede slovenskih šol se ni nič storilo. Tu ima še vedno en deželni šolski nadzornik referat o vseh slovenskih in hrvaških šolah, dasi delokrog vedno raste. Čas je, da vlada ustanovi za slovenske šole na Primorskem še en inšpektorat, tako da bo eno mesto za slovenske, a drugo za hrvaške šole. Dokler se to ne stori, ni možno zahtevati, da bi se naše šolstvo tako razvijalo kakor bi se moralo, ker zaradi obilice dela referent, t. j. deželni šolski nadzornik, nikakor nima časa, da bi iniciativno posegel v podroben razvoj šolstva. Opozorjam pri tem le na dejstvo, da na vsem Primorskem ni niti ene slovenske meščanske šole, dasi so tu tuintam ugodna tla za tak zavod; treba bi bilo le interesirane faktorje primerno opozoriti na to. Pa tudi že sedanji položaj zahteva dveh slovenskih deželnih šolskih nadzornikov. V Istri bosta s prihodnjim šolskim letom dva popolna srednješolska zavoda, na Goriškem bomo menda tudi imeli dvoje učiteljskih; poleg tega pa vlada končno menda vendar otvori v Gorici in Trstu slovenske vzporednice na srednjih šolah. In četudi vsega tega ne upoštevamo moramo in smemo z narodno-politiškega stališča zahtevati, da imata hrvaško in slovensko šolstvo vsak svojega zaščitnika na tržaškem namestništvu, da nas ne bodo gledali drugi kakor pastorko!

Jubilejski slovenski višji gimnazij v Celju.

Lansko leto so na shodu narodno-radikalnega dijaštva sprožili misel, da naj se osnuje v Celju privaten slovenski višji gimnazij. Tudi navzoči nedijaški posetniki shoda so se ideje razveselili in odlični rodoljub je takoj izjavil, da ponudi sredi mesta za tako šolo učne prostore brezplačno.

polju in po hišah, svit nastaja med srei in dušami... in čim več te jasnosti mi danes oddamo drugim, tem svetlejši bo jutrišnji dan!

Svita se, svita!... Slehrno dete, ki se vrača od dela v hišo z ono knjigo, ki govori njegovim mladim dušam na srce ter z ono vsebino resnice, razsejane med črke, je žarek sijajočega solnea ter meče svit na to jasnost.

Svita se, svita!... Slehrna hiša, v kateri stanuje narod, zavedajoč se svojih pravic, postane slična vzhajajoči zarji, ker po tej zarji se bliža narodu življenje.

Svita se, svita!... To, kar niso doprinesla ona stoletja, ki so gojila mogočno hinarstvo, česar niso dosegli oni veliki junaki, ki so na tablicah kresali ognje zmage — evo, to sedaj delamo mi, tihi in sklonjeni nad otroškimi glavami; dvigamo srca kvišku in vodimo duše k znanosti. Vendar na te naše glasove odgovarjajo nekateri:

„Za preveč počasnim oranjem stopate po

Zopet je minulo eno šolsko leto in ni dolgo, ko se zopet odprejo šolska vrata. A višji gimnazij! Treba je le energične inicijative, in v jeseni imamo lahko V. razred! Okrajni zastopi, občine, denarni zavodi ter privatniki gotovo store svojo dolžnost, ako vidijo, da je stvar resna. Tudi družba sv. Cirila in Metoda ne bo zamudila prilike, priskočiti na pomoč najpomembnejšemu vzgojevališču. Morda se pa še danes ne zavedamo, da višjega gimnazija sicer drugače ne dobimo in da nam brez njega ni dalje vztrajati? Ako posnemamo v ljudskem šolstvu Čehe in druge, zakaj bi jim ne sledili tudi v ustanavljanju srednjih šol! Celo Lahi, ki jih smatramo, da so pri slabih življenjskih močeh, so zadnji čas sklenili ustanoviti zasebni gimnazij v Pulju. Niso pa tega le sklenili, marveč imajo že zbran fond za I. razred! Zaseben višji gimnazij nima po naših mislih nepremagljivih težkoč! Učni prostori so obljubljeni brezplačno. Ravnateljstvo lahko prevzame morda kak zgleden in že doslužen šolnik, ki bi hotel vsaj nekaj uric še posvetiti svoje krepke moči našemu zasebnemu zavodu. Sicer pa je na priliko ravnatelj ljubljanskega deklisklega liceja tudi profesor ljubljanskega državnega gimnazija. Tudi skoraj vse druge učne osebe na tem zavodu so izposojene od drugih ljubljanskih srednjih šol. Mar ne bi bilo možno v Celju enako operirati? In če bi primanjkovalo zgoraj imenovanih sil, imamo mnogo mladega profesorskega naraščaja, ki bi radostno prevzel pouk na tem zavodu. Predlog je torej z lahkoto izvedljiv. Menimo pa vztrajati željam našega presvetlega cesarja, ki hoče, da se proslavi njegov jubilej s tem, da se doprinašajo žrtve deci, ako osnujemo tako prepo-treben zavod, kot je za naše otroke gimnazij v Celju. Ravno zaradi tega pa naj vstane ves slovenski rod ter naj v proslavo njegovega Veličanstva postavi najlepši spomenik jubileja — zaseben slovenski višji gimnazij v Celju!

Četudi je misel nekoliko zapoznala, vendar je še čas, da jo uresničimo. Osnujmo v Celju takoj v to svrhu odbor, oziroma naj prevzame akcijo že kaka obstoječa organizacija.

Novi pevci — stara pesem.

△ Pač se ni motila velika cesarica Marija Terezija, ko je izrekla krilate besede, da e šola politikum.

Politikum je šola! To vedo avstrijski in sploh internacionalni, posebno pa slovenski klerikalci pač dobro. In slovenski klerikalci so pričeli glodati šolstvo in še bolj pa slovensko učiteljstvo po vseh shodih, ki so jih prirejali in jih prirejajo ter jih bodo še prirejali, kakor gloda sestradano ščene pomoljeno mu kost.

Vzrok, čemu se vsi klerikalni govorniki brez izjeme stanu in sposobnosti zaletavajo tako srdito ravno v slovensko napredno učiteljstvo, leži jasno na dlani.

Klerikalci so dosegli višek svoje mogočnosti na Kranjskem. A dosegli niso one moči, ki bi jo radi, a je [ne bodo nikdar, temveč njih voziček se je nagnil na stran in pričel se je pomikati navzdol — čeravno polagoma, vendar vidno. — Zagospodovati so menili ne-

omejeno po lepi slovenski Krajini. A njih račun je prekrizalo kolikortoliko slovensko napredno učiteljstvo, in ravno slovensko napredno učiteljstvo je še ona mogočna sila, ki še visoko vihti prapor pravega napredka, prave izobrazbe v slovenskem narodu. Slovenski klerikalizem dobro ve, da je vsak posamezni slovenski napredni učitelj močna ovira po gospodstvu hr-penečemu klerikalizmu, in čeravno je delovanje naprednega slovenskega učiteljstva mirno, brez-hrupno, je pa tem uspešnejše, ker ne deluje po hipnih, vidnih uspehih, temveč zasaja kore-nine svojega dela v srca in v um onega dela človeštva, ki zagospoduje v dobrem desetletju po slovenskem ozemlju.

In slovenski klerikalizem napada tem huje slovensko napredno učiteljstvo, ker se le-to združuje čimdalje tesneje z naprednim učitelj-stvom drugih narodov, drugih kronovin, v prvi vrsti z mogočno falango češkega učiteljstva, onega učiteljstva, ki glasno kliče po pravi svo-bodi napredka v gospodarskem in umskem oziru. Le-to tesno združevanje pa obenem slabi vrste one učiteljske združitve, ki so jo ustvarili nekateri sebičneži pod patronanco internacio-nalnega klerikalizma, ki sliši na ime „Slom-škova zveza“.

Vajeni smo čitati v „Slovenec“ razne napade na napredno učiteljstvo na tem ali na onem shodu tega ali onega krščansko-politiš-kega društva. Svoje dni je s tako kramo kroš-njarij po slovenskem svetu s kmetiškiimi žulji obogateli milijonar dr. Šusteršič, a ko je iz-previdel, da napredno učiteljstvo vkljub njegovim grožnjam po „numeriranju svojih kosti“ noče pod črno kuto njegovih priganjavev, je opustil to nehvaležno polje in se posvetil vedi o lahki in uspešni pridobitvi nebeških zakladov.

Prevzel je nato to nehvaležno delo prvi finančnik avstrijskega juga, dr. Lampe, po-za-bavljal je na nekoliko shodih zoper neljubo mu učiteljstvo, a ker ni žel onega priznanja kakor je upal, je prepustil to staro pesem novim pevcem.

„Und wie er sich räuspert und wie er spuckt, das hat er ihm treulich abgeguckt.“ Nastopil je „vseznalec“, fant vseh fantov, Fr. Trseglav, bodoči kandidat dr. Krekovih služb, ter se razkoračil pred zbrano množico kot na-polodrastel petelinček ter hripavo zakukurikal: Po njih! V Komendi je bilo. Resnosti takim mlečnozobim mladim postopačem ne pripisu-jemo, temveč mu svetujemo po „Slovenčevem“ receptu: Fant, knjige v roke! Uči se, da po-staneš enkrat koristen član človeške družbe!

Zanimivejši je nastop prve kapacitete na slovenski zemlji v kmetiških zadevah in o ži-vinskih zavarovalnicah, odkar je postal po mi-losti raznih kaplanov in župnikov dež. poslanec, tobačnega uradnika Mandeljca, ki ima učiteljevo sestro za ženo. Dne 19. julija 1908 se je vršil nekak shod „Kmečke zveze“ v Mokronogu. Nadkmet poslanec Mandelj je govoril na tem shodu po „Slovenec“ št. 164 z dne 20. julija t. l. o šolstvu to-le: „Šola je treba obdržati na verskem temelju. Šola pa mora postati za kmete tudi bolj praktična, nepotrebni balast proč, mesto tega pa teoretični in praktični kmetijski pouk. Za to treba reforme šolskega zakona. S. L. S. ni nasprotnica šole, ker ve, da je dandanes nevednost najdražja stvar v deželi in stranka pri svojem združenem delo-vanju potrebuje le izobraženih ljudi, nasprot-

časi, zakaj mi orjemo njivo ne le za eno samo leto in ne le za eden sam pridelek. Mi bomo želi tisočkrat in tisočkrat bomo pozdravljali svit bližajočega se jasnejšega dneva.

In ko sedaj še ne stopamo vsi v obliki popolnosti, ko še dandanašnji naš pridelek in naše delo ne donašata samih cekinov, torej spoznajte vsi, ki vladate ter držite tehtnice in mero, da se je le našemu programu treba za-hvaliti za to, da se je jelo svitati.

Oceniti doprineseno delo je lahko, toda pretehtati trud, ki ga je veljalo to delo, je — težavno. Lahko je mogoče preračunati moč vzhajajoče zarje, toda preračunati moč prema-gane noči je težavno. Narod se pospenja kvišku ter se otresa verig. Zberimo letošnji pridelek in izročimo domovino moči duha. Za toliko bo svetel jutrišnji dan, za kolikor mu danes na-krešemo isker. To pa je plemeniti in vzvišen trud!

Slava njim, ki vztrajajo do konca!

Svita se, svita!...

nica je le onih tendenc, ki jih oznanja del učiteljsva po svojih shodih.

Del učiteljsva se je v Radovljici izrekel za to, da se izloči iz šole verski pouk. Tem širokoustnim ljudem, ki so oznanjali ta frama-zonski evangelij v Radovljici, je verski pouk v šoli nepotreben balast, ali naša stranka bo ta-kim tendencam stopala z največjo odločnostjo nasproti.“

Tako je govoril „širokoustnež“ Mandelj. Da se je v prvem delu svojega govora, ki ga tukaj navajamo, popolnoma sprl z logiko, mu ne zamerimo, ker je od tobaka do šolstva pre-velik skok. A le nečesa ga prosimo. „Slom-škova zveza“ priredi menda po dolgem času zopet enkrat svoj občni zbor v Bohinju. Ker pa je sploh stara navada, da med krščanskim mislečim učiteljstvom rešujejo šolska vprašanja zgolj neučitelji, naj prevzame šolski reformator Mandelj referat o preosnovi ljudskega šolstva po načelih S. L. S. — Ako pa misli, da bo imel na tem občnem zboru premalo poslušalcev, naj pride na naš shod v Gorico. Zagotavljamo ga, da ga sprejmemo tako, kakor sprejmo do-stojni ljudje dostojnega človeka.

A če se bo hotel poprijeti tega našega nasveta, pride nemara nehote do zaključka: „Le črevlje sodi naj kopitar!“

Glede drugega dela poslančevega govora pa: Najprej fakta, g. poslanec, potem šele zavijanje, inče Vam pritisnemo znamenje, ki ga nočemo zapisati...

Amerling in njegova šola.

Originalen človek, tip narodnega delavca v dobi prebujenja češkega naroda, učenjak, tovariš, odgojevalec je — Karel Slavoj Amerling.

Rojen je bil dne 17. septembra 1807 v Klatoveru. Svojo mladost je preživel na deželi pri delu. Bil je namenjen iti učiti se bogoslovja, toda zamudil je poštni voz, ki bi ga bil imel zapeljati v duhovsko semenišče. Posvetil se je zdravilstvu ter odšel za mejo, toda ondi se je seznanil s šolstvom. Zazelel je izobraževati obrtnike in zanje je oglašal obširne vesti iz stroke obrtnije in umetnosti pod naslovom „Obrtniški poslanec“.

K temu velikemu poslu je pristopil leta 1839. Vzgojevalni in izobraževalni zavod, na-rodna učilnica za učitelje, vseučilišče in stro-kovna šola obenem, to vse bi imelo biti na-stanjeno skupaj, to vse bi imela biti narodu njegova šola, ki ji je dal naslov „Budeč“. Imel bi biti nekak zgleden šolski vsesvet, iz katerega bi prihajali pravi narodni učitelji, vzorni obrt-niki, vestno vzgojeni odgojevalci, matere, žene in gospodinje. Želel je urediti svojo učilnico tako, da bi naj imela nekak splošni muzej, bo-taniški vrt, knjižnico, galerijo slik, vsakovrstne kabinete, kakor prirodne, fiziške in kemiške. Njegova šola se je razlikovala v štiri naučne stopnje: v pripravljevalno (pripravnico), v na-zorno stopnjo, v razumovalnico in misliljico.

In na ta način je nastala „Budeč“ ali „šola prihodnosti“. Posrečilo se mu je, pridobi-ti od bogatinov nad 60.000 gld. podpore in s temi je kupil za pet tisočakov prostoren vrt v Pragi pri sedanji Žitni ulici. Stavba šole je le polagoma napredovala, in Amerling si je nestrpljivo želel videti vteleseno svojo besedo. Ko so stavili prvo nadstropje, je že urejal spodnje sobe. Komaj se je nahajalo pod stro-pom prvo nadstropje, kar se je že preselil tjakaj s svojo šolo. Čimdalje bolj truščeno in živahno je bilo v šoli, toda med tem so stav-barji stavili šolo dalje. In „Budeč“ je rasla!

Nastala je prva češka kemična delavnica in prva strokovna češka šola za kemike. Z njo so bile združene tudi druge delavnice, kakor: strugarnica, mizarnica itd. Botaniška in prirod-ninska šola sta dobili takoj zdatne zbirke. Amerling je preskrbel kmalu lepe zbirke knjig, ki so imele pred vsem obilico slovarjev vseh važnejših jezikov. Njegovi učenci so kmalu znali sušiti rastline, razločevati rudnine domače dežele; opazovali so nebo z visokega šolskega stolpa ter gojili zvezdoslovje. Osnovatelj šole ni pozabil tudi na zavodovo bolnišnico in eno krilo je bilo odločeno nalašč za bolnike.

V njegovem zavodu je od zgodnjega jutra do poznega večera vladalo živahno življenje, gibanje in delo; tu so odmevali udarci kladiv ter doneli glasovi godbe, ljudje vsakršne sta-rosti, stanu in obojega spola so prihajali in odhajali; tu je bilo pravo vseučilišče v pravem

